

Abdel Alibegović¹

Jasmin Hasanović²

Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo

Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences

POLITOLOŠKI I SOCIOLOŠKI NOVUMI U TEORIJSKIM PROPITIVANJIMA SAVREMENE STVARNOSTI

POLITICAL AND SOCIOLOGICAL NOVELTIES IN THEORETICAL TESTIMONIES OF CONTEMPORARY REALITY

Sažetak

Rad pod naslovom „Politološki i sociološki novumi u teorijskim propitivanjima bosanskohercegovačke savremene stvarnosti“ nastao je kao rezultat istraživanja u okviru konferencije „Rukopisi Esada Zgodića i savremene nauke o politici“. Zadatak ovog teksta jeste fenomenološki propitati teorijske novume koje u svojoj političkoj, filozofskoj i sociološkoj misli artikulira profesor emeritus sarajevskog Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu Esad Zgodić.

Ključne riječi: politologija, politička teorija, sociologija

Summary

The paper entitled “Political and Sociological Novelty in Theoretical Testimonies of Contemporary Reality” was created as a result of research within the conference “Esad Zgodić's Manuscripts and Contemporary Political Science.” The purpose of this text is to phenomenologically question the theoretical innovations articulated in its political, philosophical and sociological thought of the University of Sarajevo Faculty of Political Sciences Professor Emeritus, Esad Zgodić.

Keywords: political science, political theory, sociology

Nisu više savremena politologija pa ni sociologija imune na znanstveni asketizam i izolovanost od drugih naučnih disciplina bilo da se na to hoće gledati intradisciplinarno ili multidisciplinarno. Referentna znanstvena literatura se u globalnim okvirima, a da se pritom ne misli na pozitivizam, počinje baviti fenomenima savremenog života koji, služeći društvenom i humanističkom epistemom, pozivaju u pomoć znanja iz različitih drugih

¹ abdel.alibegovic@fpn.unsa.ba.

² jasmin.hasanovic@fpn.unsa.ba.

oblasti poput tehničkih, bioloških, medicinskih, matematičkih itd. Drugim riječima, postalo je gotovo nemoguće fatalistički se zatvarati unutar jedne naučne discipline, jednog naučnog pristupa u okvirima intenzivne dinamičnosti društva uvjetovane globaliziranim kapitalističkim načinom proizvodnje, konzumerističkim fetišizmom ali i sve dinamičnijim odgovorima na njih. Također, postalo je nemoguće, a naslijeđa 1968. godine su to i potvrdila, zatvarati se u isključivo interpretiranje ekonomske baze, dok su se drugi realiteti svjesno ignorirali kao manje bitni. Iako se ne spori determiniranost i prožetost ekonomskoga na savremena razumijevanja slobode, jednakosti, pravde, demokratije i društva općenito, ipak savremeni *multiverzum vlasti* slojevit je fenomen koji zahtijeva priznavanje sopstvenog fenomenološkog pluraliteta. Političko je jednako realpolitičko koliko i idealpolitičko, javni koliko i tajni um, mjesto kompromisa koliko i mjesto agona. Respektirajući takve predodžbe, teorijski rukopisi Esada Zgodića nastoje se zapetljati u zamršenu mrežu savremenih izazova – oni ih inkorporiraju u svoje preokupacije, prije nastojeći osvijetliti nova pitanja sumirajući različite niti i pravce nego što hoće ponuditi konačne odgovore.

Iznimno važnim držimo da se Zgodić u tome na veoma jasan način distancira od svih dogmatiziranih stajališta koja nastoje da temeljna pitanja iz domena sociologije, sociologije politike, politologije i političke sociologije prezentuju kao apsolvirana područja na kojima više nema dodatnih nepoznanica. Isključivo pozivanje na tradicionalne autoritete po sebi je redukcionistički sazdana paradigma koja daje otpor razumijevanju i prihvatanju *historijskih novuma* i svega onoga što sa sobom nosi duh vremena. Prema Zgodiću, historijske novume moguće je pratiti i na adekvatan način razumijevati ukoliko se pristupi analizi likova ili formi *otuđene vlasti* koja se ozbiljuje u zasebnu realnost i egzistira sama po sebi, neovisno od drugih realnosti svijeta života. Ovakav pristup neminovno otvara pitanje budućnosti liberalne demokratije, ona – ta *otuđena realnost* – nastoji ukupnost životnosti podrediti svojim tehno-kapitalističkim intencijama, što sada postaje globalnim a ne samo zapadnocentričnim fenomenom. Ono što je moguće evidentirati kao spektar različitih oblika vlasti u euroatlantskim državama sve više vodi ka situaciji koju Zgodić naziva *samodekadencijom demokratije*³.

Iz misaone tradicije Zapada Zgodić na posebno mjesto uvodi mislioce *katastrofičnog diskursa*⁴ koji savremenost interpretiraju kao epohu velikih katastrofa i do sada neviđenih prijetnji čovjekovom svijetu života. U pitanju

³ Zgodić, Esad (2009) *Multiverzum vlasti: Za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 10.

⁴ Ibid.

su prijetnje koje svojim sadržajem i obimom predstavljaju zastrašujući potencijal za uništenje svega živog na Zemlji, ali isto tako i prijetnje koje su sasvim ostvarive. Interpretirajući Umberta Eka i Joela Levya, Zgodić piše kako „prijete razvoj nanotehnologije, pandemije, superbakterije i umjetna inteligencija koja može *podivljati*, prijete teror bez granica, ekstremizmi i fundamentalizmi te masovne seobe, što može dovesti do trećeg svjetskog rata, prijete trovanje planete, suha i neplodna zemlja, glad ljudi i izgladnjeli oceani, kisela mora i smrt divljine, globalno zatopljenje i novo ledeno doba, što sve vodi *ekocidu*, moguće su *kataklizme* koje će proizvesti udari kometa i asteroida, megaerupcije vulkana, razorni tsunami, obrat zemaljskih polova, putujuće zvijezde te lutajuće crne rupe, i uopšte, svemirske katastrofe.“⁵ Sa zadržkom možemo analizirati uvide u ovaj katastrofični diskurs, posebno onog momenta kada on, uvodeći nas u forme *pankatastrofa*, iz domena oslanjanja na znanstvenu argumentaciju prelazi u područje *nesputane imaginacije*, s tim da elaboracija istog ovdje nije temeljna intencija teksta.

Budućnost Zapada, budućnost liberalne demokratije, posebno biva jasna ukoliko se zaputimo putem mišljenja na koji se već odavno odvažio Zgodić. Naime, analiziramo li forme i moduse ispoljavanja vlasti i moći u savremenim društvima, sasvim jasno možemo predvidjeti ili, tačnije, vidjeti i budućnost Zapada i budućnost liberalne demokratije. Istina, on naglašava da „i u sekularnoj filozofiji i u sekulariziranim društvenim znanostima figurira *logika predviđanja totalnih katastrofa*“,⁶ ali samo ukoliko se držimo činjeničnog stanja, ova logika biva smisljena. Uvodeći savremene likove vlasti u sociološki i politološki diskurs, Zgodić osvjetljava maskirano, te tako savremenom bosanskohercegovačkom sociološkom i politološkom diskursu približava aktuelne teorijske rasprave koje se vode na tim poljima. Tako se afirmiše detaljna analiza negativnog principa realpolitike unutar samih njenih ishodišta i to na način da veoma argumentovano prezentuje „podzemnu geologiju realpolitike“⁷ sa svim njenim bitnim sadržajima i podsadržajima. Koristeći sintagmu *geologija realpolitike*, on sasvim jasno cilja na sedimente ili slojeve realpolitike, na konkretne realpolitičke prakse, kao što su prakse, kako ih Zgodić naziva, parapolitike, kriptopolitike, egopolitike i ostalih formi politike kao svojevrsne „perverzije i patologije tajnog“.⁸

⁵ Ibid., str. 11.

⁶ Ibid.

⁷ Zgodić, Esad (2008) *Realpolitika i njeni protivnici*, Centar za kulturu i obrazovanje, Narodna i univerzitetska biblioteka Derviš Sušić, Tešanj, Tuzla, str. 41.

⁸ Ibid., str. 42.

Jedan od likova realpolitike jeste i *biopolitika* koja se direktno odnosi na sve ono što u društvenom kontekstu posjeduje nadpersonalni identitet, a što se najčešće označava terminima stanovništvo ili populacija. Značajno je primijetiti, a na čemu insistira i Zgodić, da je biopolitička „deklarativna aspiracija da unapređuje njihov život kao cjeline”.⁹ Valja naglasiti da u duhu teorija moći i ukupnog biopolitičkog rezona termin *unapređuje* možemo prevesti, tumačiti i iščitavati te razumijevati kao *uređivanje, kontrola i usmjeravanja*, u željenom smjeru, biosa kao cjeline ili nastojanja da se to u što većim razmjerima ostvari. Slijedeći Foucaulta, Zgodić kontekstualizira njegove uvide gdje, pored države i različitih varijanti asocijacija civilnog društva od kojih posebno izdvaja javne medije, nevladine organizacije i crkvu/crkve, među značajnim akterima koji oblikuju dimenzije biopolitike prepoznaje *iskustvenu eugeniku*. No, situacija se uveliko mijenja onog momenta kada pored *iskustvene eugenike* na historijsku scenu stupa *nova eugenika* – znanošću omogućena i osmišljena – eugenika u liku moderne biopolitike. Riječ je o biopolitici koja se razvila na matrici moći i mogućnosti genetičkog inženjeringa. Ovo je mjesto na kome kulminira spomenuti historijski novum, a koji se odnosi na spregu tradicionalne biopolitičke paradigme sa potencijalima genetičkog inženjeringa u kontroliranju, nadziranju i usmjeravanju razvoja populacija.

Dodatni argument koji ide u prilog historijskom novumu jeste i činjenica da Foucaultov filozofski aktivitet kontekstualno nije bio u mogućnosti da ovu novu biopolitičku dimenziju uzme u obzir, što opet ne znači da genetičko inženjerstvo kao novu biopolitičku formu nije moguće integrirati u (Foucaultovo) tradicionalno razumijevanje biopolitike. Zgodić kaže: „S genetičkim inženjerstvom dolazi, zapravo, do jednog, *povijesnog novuma*: uspijevaju ljudi učiniti nešto do sada nečuvano i nepojmljivo – vlastitim činovima brišu stroga razvrstavanja živih bića na vrste. A *startovalo* se gotovo u zanosu *bezazlene igre*...”¹⁰ Autor iskustveno polje nove eugenike situira preko forme vlasti koju imenuje kao gmo-kratija, dok multinacionalne kompanije vidi kao njen temeljni organizacijski oblik.¹¹ U ovom misaonom poduhvatu nije intencija da se pristane na apologetsku ideologiju fanatičnih

⁹ Ibid., str. 61.

¹⁰ Ibid., str. 62–63.

¹¹ Bez obzira što skraćenica GMO, odnosno dio naziva ove posebne forme vlasti, označava *genetski modificovane organizme*, ipak u interpretaciji značenja gmo-kratije ova činjenica nije određujuća. Zapravo, nije cilj da se zanemari razorna moć genskih tehnologija, a to dodatno potvrđuje i činjenica da je ljudski život već uveliko podvrgnut razornoj i još neizmjerenoj moći genetski modificovanih organizama preko njihovog uticaja na svijet života.

zagovornika biotehnoške modifikacije, već se rezimira da je riječ o jednoj specifičnoj, u ranijoj historiji, nepoznatoj vrsti vlasti. U pitanju je vrsta vlasti koja se „usred mora *pluralističke demokratije* i usred *blještavo privlačne*, dogmatski neupitne i građanski gotovo konsenzualno recipirane njenih ustanova i praksi – obličava i ozbiljuje”¹² putem eksploatacije ukupnih resursa genetskih, biotehnoških modifikacija svijeta života.

Zgodićeva nastojanja da se naša pažnja usmjeri u pravcu iščitavanja i prepoznavanja ovih tendencija u društvenom globalnom ali i lokalnom kontekstu predstavljaju značajan doprinos savremenom sociološko-politološkom diskursu kako u kontekstu globalnih zbivanja tako i u kontekstu bosanskohercegovačke naučne literature. Ključne aspiracije realpolitičke forme u liku biopolitike i eugenike kao biopolitike sadržane su u nastojanjima da se na matrici eksploatatorsko-dominatorskih aspiracija i interesnih intencija kapitala upravlja zdravstvenim, demografskim, bezbjednosnim, urbanističkim i drugim segmentima društvene egzistencije. Dubljim čitanjem ali i poređenjem sa aktuelnom stručnom literaturom iz oblasti politologije, sociologije i filozofije uočljiv je senzibilitet prema pogledima s onu stranu eurocentričnog, na izvanzapadna iskustva savremenih društava. Zgodić se ne referira na neke od njemu poznatih izvanevropskih autora, već i latentno daje prostor postkolonijalnoj imaginaciji. Alternativni pristupi osnovnim pojmovima političke teorije pronalaze se u njegovom dvotomom pojmovniku statologije¹³ jednako koliko i u refleksijama na multiverzum vlasti i kolonijalne projekcije spram *zemalja trećeg svijeta* i *globalnog juga*.¹⁴

* * *

Ukoliko bi se u jednom generaliziranom konstruktivnom sažeti elementi onoga što smo u ovom tekstu nazvali politološkim i sociološkim novumima u teorijskom propitivanju savremene stvarnosti, onda svakako da se to u rukopisima o politici Esada Zgodića uočava kroz demistificiranje skrivenih – moglo bi se kazati i ideoloških – kodova politike. To demistificiranje, svakako, ne podrazumijeva samo apstraktne, filozofske elemente simboličkom i sinonimnom upotrebom brojnih metafora poput

¹² Zgodić, Esad (2009), *Multiverzum vlasti: za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo, str. 194.

¹³ Zgodić, Esad (2015), *O državama: kritički pojmovnik statologije*, knjiga 1 i 2, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.

¹⁴ Upravo je indijska autorica i aktivistica Vandana Shiva jedna od dominirajućih referenci u tumačenju i kritičkom opserviranju pojma gmo-kratije.

meteorologije¹⁵, geologije¹⁶ ili zoologije¹⁷, nastojeći misaono povezati različita mjesta iskustvenog, već podsjeća kako je iskustveni prostor ispunjen društvenim djelovanjem, pri čemu je stvarnost kolonizirana društvenom aktivnošću. Drugim riječima, stvarnost je društvena konstrukcija oblikovana različitim silnicama i manifestacijama moći. To nas vraća na našu početnu konstataciju o autorovom otklonu od dogmatiziranih stajališta gdje se istine hoće prezentovati kao apsolvirana područja na kojima više nema dodatnih nepoznanica. Međutim, on tu ne zapada u postmodernu zamku postistine i naučnog pozitivizma – društvene nauke svakako da nisu odgovorile na sva pitanja ili, bolje rečeno, iz zbrke raznih međuodnosa tek trebaju postaviti nova pitanja. Stoga zadatak društvenih nauka nije doveden do kraja, ni u pitanje. Naprotiv, on tek treba da bude reaktueliziran, a što je možda najbolje prikazano (u trenutku pisanja ovog teksta) u posljednjoj knjizi Esada Zgodića *Naučnici i rat*¹⁸ gdje se scijentokratske predstave o vladavini stručnjaka kao deantropološkoj mitologiji postmodernog kao postpolitičkog, konačno, hoće dovesti u pitanje.

Literatura

1. Zgodić, Esad (2007) *Politička meteorologija: uloga atmosfere u politici*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.
2. Zgodić, Esad (2008) *Realpolitika i njeni protivnici*, Centar za kulturu i obrazovanje, Narodna i univerzitetska biblioteka Derviš Sušić, Tešanj, Tuzla.
3. Zgodić, Esad (2009) *Multiverzum vlasti: Za novu kratologiju*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
4. Zgodić, Esad (2010) *Tajni život demokratije: prilozi političkoj geologiji*, Dobra knjiga, Sarajevo.
5. Zgodić, Esad (2014) *Politička zoologija: odabrane teme*, Dobra knjiga, Sarajevo.
6. Zgodić, Esad (2015) *O državama: kritički pojmovnik statologije*, knjiga 1 i 2, Fakultet političkih nauka, Sarajevo.
7. Zgodić, Esad (2017) *Naučnici i rat: prilozi mirotvornoj politici*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

¹⁵ Zgodić, Esad (2007), *Politička meteorologija: uloga atmosfere u politici*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.

¹⁶ Zgodić, Esad (2010), *Tajni život demokratije: prilozi političkoj geologiji*, Dobra knjiga, Sarajevo.

¹⁷ Zgodić, Esad (2014), *Politička zoologija: odabrane teme*, Dobra knjiga, Sarajevo.

¹⁸ Zgodić, Esad (2017), *Naučnici i rat: prilozi mirotvornoj politici*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, Sarajevo.